

sıra başqa sahələrdə islahatlar həyata keçirilmişdir. II Aleksandrın islahatlarının başlıcalarından biri də məhkəmə islahatı idi.

Moskva camaşırxanası

“Mirabbas Mirbağirovun dükənində...”: qəzetdə belə getmişdir: “Mirbağır Mirbağirovun dükənində.”

Çərşənbə, 19 mart 1919-cu il, nömrə 140

AZƏRBAYCAN

Gündəlik siyasi, ictimai, ədəbi, iqtisadi türk qəzetəsidir

İkinci sənəyi-dəvamiyyəsi. Çarşənbə, 16 cəmədiyələxir sənə 1337. 19 mart sənə 1919.

Türk və islamlığa müfid məqalələrə səhifələrimiz açıqdır. Dərc olunmayan övraq iadə edilməz. Dərc edilən məqalatın mükafatını idarə təyin edir. Məhəlli-idarə: Bakı, Vorontsovski və Qubernski küçələrin küncündə 4 nömrəli evdə “Azərbaycan” idarəsi. Telefon nömrə 39-60. Tək nüsxəsi 80 qəpik.

Abunə şəraiti: Bakı üçün 1 aylığı 18 rublə, 2 aylığı 32 rublə, 3 aylığı 45 rublə. Qeyri şəhərlər üçün 1 aylığı 20 rublə, 2 aylığı 35 rublə, 3 aylığı 50 rublədir. Elan fiatı: sətəri 3 rublə. Kərratla gedən elanlar üçün güzəşt edilir.

YENİ KABİNƏ TƏŞKİLİNƏ AİD

Fətəli xan Xoyski həzrətlərinin istefası haqqında yazmış olduğumuz “Yeni böhran” sərlovhəli məqaləmizdə Xan həzrətlərinin bu qədər zəhmət və məşəqqətlər bə’dində [sonrasında] istirahətə ehtiyacı olduğunu iqrar [qəbul, təsdiq] və etiraf etdik və yeni Rəisi-vüzərə [Baş nazir] seçkisində lazım olan şərtlər riayətindən bəhs açıb, bu şərtlərdən – ümdələri olmaq üzrə – ikisini göstərdik və dedik ki, yeni rəis əvvəla fəal, bacarıqlı və saniyə [ikincisi] sahibi-təcrübə olmalıdır.

Görünür, Parlaman sədri Həsən bəy həzrətləri dəxi bu nəzərə şərik imiş ki, Kabinə təşkili üçün rəis ararkən bir taqım xüsusi şərtlərdən əlavə, bu iki şərti dəxi nəzərə alıb Kabinə təşkili işini sabiq Kabinə əzalarından [üzvlərindən] Maarif naziri Nəsib bəy Yusifbəyli həzrətlərinə həvalə edibdir.

Nəsib bəy həzrətlərinin fəal və son dərəcə çalışqan bir zat olduğu bizə məlum olan kimi, onun keçmişdə gördükləri işlərdən xəbərdar olanlara dəxi məlumdur.

Karkünlükdən [işgüzarlıqdan] əlavə xüsusi təbiətində Hafiz əleyhərrəhmənin

“badustan mürüvvət, badüşmənan müdara” kəlamı-hikmətamizi müfədına müvafiqət edən [hikmətli kəlamının mənasına uyğun gələn] və bununla bərabər haqqı nahaqqa verməməkdə sahibi-səbat olan [mətanət göstərən] bir mizaca [xarakterə] malik olduğu da o zatı yaxından tanıyanlara məlumdur.

İdareyi-məmləkət işindəki təcrübəyə gəlincə, Azərbaycan istiqlalı elanı günündən bəri bir nazir məqamında qalaraq, təbiidir ki, bu mühüm işdə tam bir vüquf [əhatəli bilik və məlumat] sahibi olub, işin nerədən başladığından, nə yerdə qaldığından və nə yolda davam etdirmək lüzumundan kamalınca müxbirdir [xəbərdardır].

Məsləki-siyasisinə gəlincə, əsl demokrat və geniş nəzərli, səmimi bir millətpərəst olduğu, “Müsavat” partiyasına mənsubluğuna görə deyil, bəlkə özünün tərzi-məişətindən, qövl və feilindən [məişət tərziindən, sözümdən və əməlindən] görünən aşkara bir həqiqətdir.

Bu üzədən, idareyi-ümuri-məmləkətdə [məmləkət işlərinin idarəsində] məqami-rəyasətin karkün, kardan və sahibi-təcrübə [işgüzar, işbilən və təcrübə sahibi] olan sınaqmış bir millətpərəst əlinə tap-

şırılmasından naşi [tapşırılmasına görə] məmnun olub da gələcəyə xoş nəzərlə baxırıq.

Nəsim bəyin birinci ağır və müşkül vəzifəsi, özünə tapşırılmış olan Kabinə təşkili məsələsinin həllidir. Bu məsələnin o səyaq, bu səyaq həll edilməsi, təbiidir ki, Nəsim bəyin özünə məxsus olan gələcək fəaliyyətinə böyük təsir edəcəkdir. Müəyyən bir işə girişən həmqatların [eyni yolda gedənlərin] əvvəl-əvvəl həmfikir olmaları birinci şərtədir. Arada bu şərt olmazsa, Kırılövün “Ördək, balıq və xərcəng” hekayəsi doğru olub “araba yerində qalar” və iş yeriməz.

Həmfikir Kabinə təşkili əmrində [işində] işi çətinləşdirən, Kabinənin koalisiya (müştərək) olmaq şərtidir. Yəni Kabinə əzaları hər fraksiyaya mənsub adamlardan seçilməlidirlər. Halbuki hər bir fraksiyanın özünəməxsus siyasi məsləki və xüsusi proqramı olduğundan, ümridarəcə bütün ümumi və xüsusi işlərdə həmfikir olan bir Kabinə təşkil etmək, həqiqət[ən] çətin bir əmrdir [işdir]. Nəsim bəy gərək bu çətinlikdən çıxsın və kənarı təzyiqatə qarşı durub da özünə yoldaş olmaq üzrə öz bəyəndiklərini, yəni hər bir cəhətcə etimad və etibar etdiyi adamları seçsin.

Ümumi və xüsusi idarə işləri arasında əvvəl-əvvəl əsasi bir məsələ var ki, o məsələ üstündə Kabinənin bütün əzaları – hansı fraksiyadan olub-olsun – bidunişərtü-şürut [şərtsiz, heç bir şərt olmadan] mütləqə həmfikir olmalıdırlar. O əsasi məsələ – istiqlal məsələsidir ki, qeyd və haşiyə qəbul etməz bir əsasdır. Bu əsası zahirən və batınən qəbul etmiş olan əzalar, xüsusiyyət cəhətlərinə də mü-

darə ilə [istəmədiyi adamlarla xoş keçinməklə] iş görmək istedadına malik olarlarsa, “həmfikir bir Kabinə əmələ gəldi, inşallah, araba yerində qalmaz” deyib, ümidvar ola bilərik, bu şərtlə ki, bir də bu əzalar fəal və çalışqan və iş bacaran olalar.

Biz ümidvarıq ki, Nəsim bəy həzrətləri hər bir barədə layiqli bir Kabinə əmələ gətirmək işində məharət göstərüb bu çətin əmrin [işin] öhdəsindən gələrlər və tezliklə Kabinə təşkil edib də məmləkəti böhrandan xilas edərlər. Bu xüsusda müvəffəqiyyətlərini kamali-dil ilə [ürək-dən] arzu edənlər cümləsindənik.

Hacıbəyli Üzeyir

AZƏRBAYCAN MƏCLİSİ-MƏBUSANINDA

17-nci iclas, 17 mart

Sədr - Həsən bəy Ağayev

Katib - Əhməd Cövdət

Sədr - Parlamanın iclası açılır. Bugünkü yövmiyyə müzakirətimiz [gündəlik müzakirələrimiz; müzakirə gündəliyimiz] Divani-Rəyasət tərəfindən bu qərar üzrə tərtib edilmişdir:

1) Daxil olmuş vərəqə və kağızlar. O cümlədən Təşriyyə komisiyası intixabı [Qanunvericilik komisiyası seçkisi], Gürcüstan və Ermənistan ilə post-teleqraf münasibəti haqqındakı qanun layihəsi;

2) Hökumət təşkili barəsində;

3) Məclisi-Məbusan nizamnaməsinin üçüncü qiraəti [oxunuşu];

4) Hökumət məmurlarına bayram

münasibətilə fevral maaşının 75 faiz[i] miqdarında birdəfəlik müavinəti-nəqdiyyə verilməsi layihəsi;

5) Şəki şəhərinə səpmə yatacaq ilə mübarizə etmək üçün 2 yüz min manat faizsiz istiqraz verilməsi layihəsi;

6) Zabit namizədlərinin maaşlarını müəyyən etmək üçün layiheyi-qanuniyyə [qanun layihəsi];

7) Etibarnamə komisiyasının məruzəsi;

8) Yollar və qarayollar [quru yolları] və onların təmirat və inşasının Türük və Məabir Nəzarəti [Nəqliyyat və Rabitə Nazirliyi] ixtiyarına verilməsi xüsusunda layiheyi-qanuniyyə.

9) Məclisi-Müəssisən intixabı qanunnaməsinin təb'i [çap edilməsi] üçün 20 min rublə verilməsi;

10) 1918-1919 sənələri üçün vilayət və dairələr vergisi məhkəmələrinə intixab qəvaidi [seçki qaydaları] xüsusunda layiheyi-qanuniyyə;

11) Gömrük idarəsinin mücəddədən [yenidən] təşkili xüsusunda layiheyi-qanuniyyə;

12) Azərbaycan vilayət sənaye vergisi məhkəməsinin təşkili haqqında qanun layihəsi;

13) Vergilər xüsusundakı şikayətlərə baxmaq üçün Maliyyə naziri indindəki [nəzdindəki] şuranın ali bir məhəll [məqam] olması haqqında qanun layihəsi;

14) Post və teleqraf qanunnaməsinin 131 və digər maddələrinin ləğvi xüsusunda layiheyi-qanuniyyə və qeyri cari məsələlər.

Hərgah yövmiyyə müzakirətin bu cür tərtib olunmasına etiraz yoxsa, qəbul olunur. Son zamanlar görürsünüz ki, layihələr gün-gündən artır. Bu layihələr Par-

lamanda qəbul edildikdən sonra surətə salmaq üçün bir Təşriyyə komisiyası [Qanunvericilik komisiyası] lazımdır. Rica edirəm iclasın axırında həmin komisiyaya namizədlər göstərsiniz. Söz Əhməd Cövdət əfəndinindir.

Əhməd Cövdət - Ruznameyi-müzakirətin [müzakirə gündəliyinin] tərtibatı xüsusunda deyərdim ki, fraksiyamız tərəfindən maliyyə işləri xüsusunda hökumətə verilmiş sual da yövmiyyə müzakirətinə [gündəlik müzakirələrə] daxil edilsin.

Sədr - Bu sual yarım saat bundan əvvəl mənə verilibdir. Hərgah nizamnamə üzrə getsək, bu sual ruznameyi-müzakirətin axırına salınıb axırda müzakirə olunmalıdır. Hərçənd nizamnamə hələ qəbul olunmayıbdır. Lakin izin versəniz, daxil olmuş məktublar, vərəqələr cümləsinə salırıq.

Səslər – Sualdır?

Sədr – Sualdır. Bu barədə danışmaq istəyən varsa buyursun. Sual maliyyə işləri barəsindədir. Hərçənd nizamnamə qəbul olunmayıbdır. Amma iki dəfə oxunubdur. Hər halda bu sualı axırda elan edəcəyəm.

Keçən iclasların birində mənə tapşırılmışdır ki, bir şəxs tapıb hökumət təşkilini ona həvalə edim. İndi o adam tapılıbdır. Yusif bəy Nəsimbəyovdur. Hökumət təşkili ona həvalə olunmuş, o da bu barədə lazımı təşəbbüsatda bulunur. Keçəlim növbədəki məsələyə. Bir də onu ərz edim ki, yeni əzalardan Cəlil bəy Sultanov Zəngəzur tərəfindən Məclisi-Məbusana gəlmişdir. Mən bilmək istərdim ki, hangi fraksiyaya mənsubsunuz?

Sultanov - Gələn iclasda elan edərəm.

Sədr - Divani-Rəyasətdən bixəbər sizi fraksiyalardan birinə yazıblar. Deməli gələn iclasda hansı fraksiyaya mənsub olduğunuzu məlum edəcəksiniz. Keçəlim növbədəki məsələyə. Məclisi-Məbusanın Nizamnaməsi. Söz məruzəçi Qarabəy Qarabəyova verilir.

Qarabəyov - Nizamnamə üçüncü dəfə oxunmalıdır. İki dəfə oxunmuşdur. Hərgah Parlaman razı olarsa, üçüncü dəfəsini oxumayalım. Çünki, Nizamnamə əvvəlcə hamı [bütün] fraksiyalara paylanmışdır. Hamı Nizamnamədən xəbərdardır. Özü də uzundur. Hərgah Parlaman razı olarsa bir daha oxumayalım. Böyləcə qəbul edəlim. Onsuz da başqa məsələlər çoxdur. Komissiya böylə təklif edir.

Sədr - Nizamnamənin üçüncü qiraəti barəsində kim danışmaq istər?

Şəfi bəy [Rüstəmbəyli] - *(yerindən)* Etiraz yoxdur.

Səslər - Etiraz yoxdur.

Sədr - Komissiyon tərəfindən də məruzəçi doktor Qarabəyov təklif edir ki, Nizamnamə maddəbəməddə oxunmasın, ümumən qəbul edilsin. Etiraz yoxsa səsə qoyuram. *(Rusca)* Onu da bilirsiniz ki, keçən iclasda cüzi təshihlər olmuşdur. Hər kəs Nizamnaməni həman cüzi təshihlərlə qəbul edərsə, rica edirəm əlini qaldırsın. *(Əllər qalxır)* Deməli, əksəriyyətlə Nizamnamə qəbul olunur.

Məhəmməd Əmin [Rəsulzadə] - *(yerindən)* Mən bu barədə bir söz deyərdim.

Sədr - Buyurunuz.

Məhəmməd Əmin - Nizamnaməni qəbul etdiniz. Lakin türkçə istilahnın [terminlərinin] təshihata ehtiyacı vardır. Ona görə təklif edərdim ki, Nizamnamə təs-

hih üçün Təshih komissiyonuna verilsin.

Sədr - Növbədəki məsələ hökumət məmurlarına bayram münasibətilə birdəfəlik olaraq fevral maaşının 75 faizini əlavəsi ilə müavinəti-nəqdiyyə verilməsi haqqında layihədir. Söz məruzəçi Mustafa Vəkilovundur.

Vəkilov Mustafa - Hökumət məmurlarına bayram münasibətilə birdəfəlik 75 faiz müavinəti-nəqdiyyə verilməsi üçün hökumət, Maliyyə və büdcə komissiyasına bir layihə təqdim etmişdir. Maliyyə komissiyası həman layihəyə baxıb böylə qərar verdi: əvvəla, bu müavinəti-nəqdiyyə nə üçün təklif olunur? Hökumət öz bəyannaməsində səbəb olmaq üzrə göstərir ki, hamıya məlumdur. Bahalıq gündən-günə artır, maaş çatmır. Hökumət bu barədə lazım bilir ki, bütün idarələr qulluqçularının məvaciblərini artırsın. Ona da beynəldarə [idarələr-arası] bir komissiyon təşkil edib, bu komissiyada 15 nəzarətin vəkilləri daxil olubdur. Bu komissiya məkulatın [ərzağın] bahalanması davamını nəzərə almayıb, müzakirətində davamla işini bitirə bilməyir. Yalnız bir proje hazır edibdir. Ona görə, hökumət təklif edir ki, fevral ayının məvacibindən başqa müavinəti-nəqdiyyə olmaq üzrə həmin məvacibin 100-də 75 faizi də birdəfəlik verilsin və bu müavinəti-nəqdiyyəni Novruz bayramı münasibətilə verməyi təklif edir. Büdcə və maliyyə komissiyası layihəyə baxıb bir qədər təbdil etdikdən [dəyişdirdikdən] sonra Parlmana təqdim edir.

Hökumət təklif edir ki, bütün idarə məmurlarına 75 faiz müavinəti-nəqdiyyə verilsin. Amma komissiyon isə təklif edir

ki, bütün qulluqçuları üç qismə bölək. Birinci qism 1400 manatadək maaş alana 70 faiz, 1400-dən 2 minədək alana 60 faiz, 2 mindən artıq alana 40 faiz verilsin. Bu təbəddülatdan [dəyişiklikdən] başqa bütün layihə qəbul edilmişdir. Və layihə də böylədir. *(Oxuyur)*

Hökumət idarələri qulluqçularına Novruz bayramı münasibətilə birdəfəlik müavinəti-nəqdiyyə verilməsi haqqında qanun layihəsi.

A - 1) Novruz bayramı münasibətilə bütün hökumət idarələrinin heyəti və gərək qeyri-heyəti qulluqçularına bu sənə fevral maaşının 75 faiz[i] miqdarında birdəfəlik müavinəti-nəqdiyyə verməli.

2) Birinci maddədə zikr olunan müavinəti-nəqdiyyəni almaq haqqı hərbiyyə idarələri qulluqçularına və həmçinin Parlaman izni ilə bu sənə yanvar və fevral aylarında aylıqları artırılmış olan digər idarələr qulluqçularına aid deyildir.

3) Birdəfəlik müavinəti-nəqdiyyə almaq haqqı fəqət [sədəcə] fevral ayının 28-inə qədər Azərbaycan Hökuməti qulluğunda bulunan xidmətçilərə aiddir.

B) Məzkur [deyilən] müavinəti-nəqdiyyə verilməsi məxarici Dövlət xəzinəsi departamentinin 1919-uncu sənəsi smetasının xüsusi fəsili ilə fəvqəladə məxaric hissəsinə aid etməlidir.

C) Müqtəzi [lazım gələn] məbləğ aşkar olduqca hər bir müəssisə dövlət müfəttişi ilə əvvəlcə görüşərək hesab açmağını Maliyyə nazirinə mühəvvəl etməli [tapşırılmalı].

Bu layihənin bir tərəfinə də diqqət etmişik ki, bütün qulluqçulara müavinəti-nəqdiyyə verilsə, hökumət xəzinəsindən bunun üçün nə qədər para ve-

riləcəyi məlum olsun. Bu barədə komissiya hökumətdən sual edib, hökumət böylə cavab vermişdir:

Vaxtın təng [dar] olduğunu nəzərə alıb bu barədə Nəzarətlərdən məlumat yığmaq mümkün olmadığı üçün hökumət bu barədə heç bir məlumat və bəyanat verə bilmir.

Sədr - Bu barədə kim danışmaq istəyir? Söz Əhməd bəy Pepinovundur.

Əhməd bəy Pepinov - Əfəndilər! Sosialistlər fraksiyası əsas etibarilə bu layihənin əleyhindədir. Bu barədə hökumətin göstərdiyi dəlildən anlaşılır ki, həqiqətən hökumət qulluqçuları aldıkları məvaciblə çətin keçinirlər; bu müşkül vəziyyətdən onları qurtarmaq üçün yalnız bir dəfəyə məxsus olmaq üzrə bayram münasibətilə 75 faiz müavinəti-nəqdiyyə verilsin. Böyləliklə bəlkə bu bayram əyyamını [günlərini] bir dərəcə yaxşı keçirə bilsinlər. Bu çətin əhvallarda bir az məmurlara kömək olsun. Biz isə deyirik ki, hər bir qulluqçuya və hər bir zəhmətkeşə öz işlədiyinə, xidmətinə, zəhmətinə görə para verilsin. Tainki o qulluqçuya aldığı maaşla özünü dolandırmaq mümkün olsun, nəinki onlara bəxşiş verilsin. Bu pul bəxşişdir, bunu biz rədd edirik. Bu bəxşişin məmurlara verilməsinə tərəfdar olmayırıq. İkinci məsələ də budur ki, müavinəti-nəqdiyyə hamıya verilmir. Əzcümlə [o cümlədən] dəmiryol qulluqçularına aid deyildir. Bu yaxın zamanda onların maaşı artırıldığına görə, bəxşişdən məhrum edirlər. Hökumət özü qulluqçularının aldıkları məvaciblə özlərini idarə edə bilmədiklərini bilir və bunu nəzərə alaraq məvaciblərin artırılması üçün bir beynəldarə komissiyon təşkil etmişdir. Bu

komisyon məvacibləri artıracaq və bu surətlə qulluqçulara insan kimi yaşamaq imkanı verəcəkdir. Amma o komissiya öz fəaliyyətindən hənz bir nəticə göstərməmişdir. Heç olmazsa bu bir ay zərfində deyə bilərdi ki, hökumət qulluqçularına nə qədər verməlidir və bir də bu müavinəti-nəqdiyyə yenə 60-75 faiz olub 100, ya 50, ya qeyri miqdarda verilməyir. Bunun da səbəbi bizə məlum deyildir. Əlimizdə bir şey yoxdur ki, bu faizlərin miqdarını təyin edək və yaxud müəyyən bir qayda yox ki, qiyas [müqayisə] edək, ölçək. Yenə bir məsələ var ki, məlum olmayır hökumət xəzinəsindən bu barədə nə qədər para veriləcəkdir, 5-10-100 milyon, ya nə qədər? Bu pul bəlkə bayramın axırınadək qulluqçulara çatmayacaq və bugünkü sualda görə bilərsiniz ki, əməllər və fəhlələr hələ fevral məvaciblərini almamışlardır. Buna görə də tətillər başlanıb, hətta Nobel əməlləri tətil etmişlərdir.

Sədr - Təvəqqe edirəm sualınızın məzmununa keçəsiniz, mətləbdən danışasınız. Çünki müzakirəyi-yövmiyyə [gündəliyin müzakirəsi] sırasında sualınız axıra buraxılmışdır.

Pepinov - Zənn edirəm mətləbə gəlirəm.

Sədr - Rica edirəm mənimlə bəhsə girişməyəsiz.

Əhməd bəy - (*nitqinə davamla*) Bu barədə hökumət deməlidir ki, bu pul bayrama qədər xidmətkarlara veriləcək, ya yox. Şayəd biz bu qanunu qəbul olunmuş fərz etsək belə, yuxarıdakı ərz etdiyim səbəblərə görə hökumət bu məbləği bayramadək verə bilməyəcəkdir. Biz təklif edirik bütün hökumət qulluqçuları-

nın məvaciblərini daimi surətdə artırmaq üzrə tezliklə bir layihə tənzim və Parlamana təqdim edilsin. Bir də hökumət bizi məcbur edir bu müavinəti-nəqdiyyənin verilməsini qəbul edək. Əgər qəbul etməsək, o vaxt qulluqçuların düşmüş olacağı müşkül vəziyyətin müsəbbibi [səbəbkarı] biz olacağıız. Deməli, istəməz bu layihəni qəbul etmək məcburiyyətindəyiz. Əsas etibarilə bu qanuna zidd isək də, lakin əleyhinə rəy verməyə məcburuz.

TELEQRAF XƏBƏRLƏRİ

(*Royter acentəliyindən*)

Fevralın 19-da Klemansonu yaralayan Kottin məhkəməyi-hərbiyyə tərəfindən edam cəzasına məhkum edilmişdir.

Trotskiyə sui-qəsd

Petroqraddan “D. N.” qəzetəsinə xəbər verirlər ki, Riqa cəbhəsindən qayıtmaqda olan Trotskiyə sui-qəsd edilmişdir. Qatar Dvinsk mövqifində [stansiyasında] dayandıqda Trotski vaqondan dışarıya çıxarkən Qırmızı ordu saldatları Trotskiyə bir neçə güllə atmışlardır. Trotski bu əhvalatı həman axşam Petroqrad Şurasına xəbər verib, güllələnmiş şlyapasını nişan vermişdir. Güllə Trotskinin başının üstündən keçmişdir. Trotski ərkanı [qərarı] üzvlərindən bir nəfəri ölüb, digəri yaralanmışdır.

Lloyd Corcun nitqi

Avamlar Kerasında Lloyd Corc nitqi münasibətilə verilən suallara cavab

verdikdə qeyd etmişdir ki, Sülh Konfransı mümkün qədər tezliklə sülh bərpa etməyə çalışır. Hal-hazırda Almanyanın qərb sərhədi məsələsi müzakirə edilməkdədir. Lloyd Corc Almaniyaya təqdim edilən tələbat məsələləri haqqında tamamilə saziş hüsulə gələcəyinə ümidvardır. Şərqi sərhəd təbəddülatına [dəyişikliyinə] daxil olan tələbatımız Polşaya gedən komissiya qayıdana qədər təxirə salınacaqdır. Çünki Elzas-Loren səhvimizi kifayət qədər göstərdi.

Lloyd Corc Cəmiyyəti-Əqvam [Millətlər Cəmiyyəti] haqqında ehtiramsızlıqla danışan bir para üzvləri məzəmmət etmişdir. Xırda millətlər, o cümlədən çexslavlar və cənubi slavlar ki, bu yaxınlarda vücuda gəlmişlərdir, tamamilə Cəmiyyəti-Əqvamdan asılıdır. Lloyd Corc qeyd etmişdir ki, Amerikanın Cəmiyyəti-Əqvam haqqındakı rəyi müttəhidül-qəlbdir [yekdildir]. Cəmiyyəti-Əqvam fikrinin əzmkar və ən müstəid mütəşəbbisi [ən bacarıqlı təşəbbüskarı] olan [Vilyam Hovard] Taft etibarnamə məsələsində Vilsondan da irəli keçmişdir. Lloyd Corc ona razı olmuşdur ki, heç bir millət, onun məsuliyyəti müzakirə edilmədən əvvəl mühari-bəyə buraxılmayacaqdır. Bolşevikləri etiraf [qəbul] etmək və ya onları Sülh Konfransına buraxmaq təklifi heç vaxt daxil edilməmişdir. Lakin, Rusiya sülhsüz bilkülliyə [tamamən] mənfəətsiz olar. O vaxt konfransda bütün cahan sülhünü bərpa etmək fikrindən imtina etməlidir. Bəziləri müdaxilə edilməsi tərəfdarları olmuşlardır. Lakin, bu müəssisədən ötrü tələb edilən rəqəmləri görəndə heç bir ağıllı şəxs onu təsvib [təsdiiq] etməz.

İkinci təklif bolşeviklər əksinə olanları

müdafiədən ibarətdir. Müttəfiqlər bolşeviklər əleyhinə olanlara kifayət qədər silah və mühimmatı-hərbiyyə [hərbi surət] vermişlərdir. Lakin, əsgəri müavinətin [hərbi köməyin] ağırlığı ancaq İngiltərə ilə Fransa öhdəsinə düşmüşdür. Çünki Amerika əsgər göndərməkdən, pul və material verməkdən imtina etmişdir.

Üçüncü təklif atəşin özü-özündən sönməsi üçün şiddətli siyasətdən ibarətdir. Bu təkliflər hamısı müzakirə edildikdən sonra, Böyükada qərarnaməsi tələb edilmişdir. Bu qərarnaməni Lloyd Corc müdafiə etmişdir. Çünki ancaq bununla baha qiymətə oturan heyəti göndərməmək olar.

Lloyd Corc axırda demişdir ki, bolşevizm daimi deyildir. İngiltərə Hökuməti başsız qalan Rusiya məmləkətində ləyaqətli hökumət və asayış bərpası üçün var qüvvəsi ilə çalışmaqdadır.

SÜLH ƏTRAFINDA

Pişon Böyükada Konfransı haqqında

Pişon əcnəbi mətbuat nümayəndələrini hüzura qəbul etmişdir. Bolşevik hökumətinin Böyükada Konfransında iştirakına razı olmasına Müttəfiqlərin nə nəzərlə baxacaqları haqqında suala Pişon demişdir ki, bu məsələ hələ Müttəfiqlər tərəfindən ümumilikdə müzakirə edilməmişdir. Fəqət onun rəyinə görə, bu konfrans öz əhəmiyyətini itirmişdir. Müttəfiqlərin bu konfransı dəvət etməkdən qəsdi Rusiyanın müxtəlif firqə nümayəndələrini konfransda ancaq bitərəf şahidlər kimi iştirak edəcək Müttəfiq dövlət nümayəndələri ilə birləşdirmək idi. Lakin

bolşeviklər bu dəvətə öz bildikləri kimi münasibətdə bulduqlarından, konfrans dəvəti ilə məqsəd hasil olmamış və bu şərait üzrə konfrans gərəksiz hesab olunur.

Sülh Konfransı nümayəndələri

İstanbuldan xəbər verirlər ki, Türkiyə Ermənistanı nümayəndələri Papazyan və Tərzibekyan, həmçinin Ukrayna Yəhudi Şura-yi-Millisi nümayəndəsi Uşişkin fevralın 1-ində Parisə Sülh Konfransına əzimet etmişlərdir [getmişlərdir].

Finlandiya istiqlaliyyəti təsdiq edilmişdir

Stokholmdan xəbər verirlər ki, Finlandiya istiqlaliyyəti Sülh Konfransı tərəfindən təsdiq edilmişdir.

DAĞISTAN ƏHVALI

Xasavyurt-Qroznı xətti

Cibaliyyun [Dağlılar] İttifaqı Hökumətinin Hərbiyyə naziri tərəfindən edilən binagüzarlığa [sərəncama] görə, Xasavyurt-Qroznı dəmiryol xəttinin təmiri işləri saxlanılmışdır. Həmin binagüzarlığa Könüllü ordunun irəli hərəkət etməsi səbəb olmuşdur.

Prjevalskiyyə təklif

Şayiata görə, Cibaliyyun İttifaqı Hökuməti tərəfindən general Prjevalskiyyə qəti surətdə olaraq Petrovsk şəhərini [tərk etməsi] və ələlümum [ümumiyyətlə] məzkur [adı çəkilən] cümhuriyyətin torpağından çıxması təklif edilmişdir.

Lyaxovun təklifi

Bugünlərdə Dağıstandan gəlmiş olan mötəbər bir şəxsin dediyinə görə, general Lyaxov çeçen xalqını kəndi tərəfinə cəlb etmək üçün onların nümayəndələrinə bir çox vədələrdə bulunub və onun tərəfinə gəlməyi təklif etmişdir. Nümayəndələr isə Lyaxovun həmin təklifini qəti surətdə olaraq rədd etmiş və məlum etmişdir ki, çeçen xalqı fəqət [sadəcə, ancaq] Cibaliyyun İttifaqı Hökumətini tanıyır və ancaq ona tabe ola bilər. Çeçenlərdən bu cavabı eşitdikdən sonra Lyaxov öz generallarına demişdir ki: “İndi mən sizə söyləyəcəyimi bilmirəm.”

Bundan sonra Könüllü ordu dəstələri Qoytı və Aqur kəndlərinə qəflətən hücum etmişlərdir. Müharibə sübh tezdən başlanaraq axşam saat 4-ə qədər davam etmişdir. Yaxın kəndlərdən kömək gəldikdə, Könüllülər tab gətirməyib meydana-müharibədə 400 nəfərə qədər ölü və yaralı buraxaraq geri çəkilməmişlərdir. Çeçenlər onları Qroznıya qədər təqib etmişlərdir.

- Məhəlli qəzetələrdən bəziləri böylə xəbər verirlər ki, guya Könüllü qoşunlar Dərbəndi götürüb Yalama mövqifində irəliləmişlərdir. İki gün bundan əvvəl Dərbənddən gələn bir nəfərin məlumatına nəzərən bu xəbər qətiyyəən uydurma və əsilsizdir.

- Vladıqafqazda Sosialist duması tərəfindən bələdiyyə rəisliyinə intixab edilmiş [seçilmiş] olan Tsirulinikov və uprava üzvü Kot, Könüllü ordu tərəfindən həbsə alınmışlardır.

- Dağıstanlılardan alınan məlumatlara görə, Qroznı nahiyəsində çeçenlərin təşəbbüsə ilə çeçen əhalisi nümayəndə-

lərinin izdihamlı bir yığıni vəqə olmuşdur. İctimada [yığıncaqda] 3 minə qədər adam iştirak etmişdir. Yığın əhvali-siyasiyyəni və Könüllü orduya qarşı münasibəti müzakirə etmişdir. Əvvəlcə ictimaya Könüllü ordu nümayəndələri, sonradan guya general Lyaxov özü də gəlmişdir. Digər tərəfdən Dağıstan Hökuməti sədri Kotsev ictimada iştirak etmişdir.

İctima müttəhidülqövl [yekdilliklə] müstəqil Dağıstan Cümhuriyyətini qəbul etmişdir. Könüllü orduya münasibət məsələsi qızğın mübahisələrə bais olmuşdur. Könüllü ordu başçıları şiddətli tənqid edilib, Könüllü ordu ilə mübarizə olunmasını mədh edici rəylər verilmişdir. Axırda ictimaya Dağıstan Hökuməti sədri Kotsevi vəkil etmişdir Müttəfiq dövlət komandanlığına xəbər versin ki, çeçen əhalisi Könüllü ordu tərəfindən təyin edilən naçalniklərə tabe olmayacaqdır.

İRAN İŞLƏRİ

Nadir şah məqbərəsinin təmiri

Məşhəddə nəşr olunan “Agahi” qəzetəsinin verdiyi məlumatlara görə, böyük ehsan və xeyir sahibi olan Hacı Mürtəza Mirza tərəfindən Nadir şah Əfşar məqbərəsinin təmirinə şüru edilmişdir [başlanmışdır]. Məqbərənin üzərində böyük bir məscid təmir ediləcəkdir. Həyatində isə bağ salınacaqdır. Məqbərə ziyarət edildikdən sonra zəvvarlar həyatdəki bağda seyr edəcəklərdir.

Məşhəddə çörək qiymətləri

Yenə həmin qəzetənin yazdığına gö-

rə, Məşhəddə ərzaq qiymətləri get-gedə tənəzzül etməkdədir. Böylə ki, şəhərdə çörəyin qiyməti bizim pulla girvənkəsi 20 qəpikdir. Başqa zəruri şeylərin qiymətləri dəxi bu qərarla əskilmişdir.

İran nümayəndəsi Parisdə

“Rə’d” qəzetəsinin yazdığına görə, neçə vaxt bundan əqdəm [qabaq] Bakı-İstanbul təriqi [yolu] ilə Avropaya getmiş olan İran nümayəndəsi Ədlülmülk bugünlərdə Romaya varid olmuş [çatmış] və orada bir neçə gün qaldığından sonra Parisə mütəvəccihən əzimet etmişdir [Paris istiqamətində yola düşmüşdür].

Sipəhdarın əzimet

Şimali İran hakimliyinə təyin edilmiş olan Sipəhdar Əzəm bu günlərdə Tehrandan Təbrizə əzimet etmişdir [getmişdir].

“Həblülmətin” müdirinin vəfatı

Tehranda nəşr olunan “Həblülmətin” qəzetəsinin müdiri Ağa Mirzə Seyidhəsən neçə gün bundan əvvəl xəstələnib vəfat etmişdir. Mümaileyhin [adı çəkilən şəxsin] vəfatı Tehran əhalisinə artıq dərəcə sui təsir etmişdir. “Rə’d” qəzetəsi özünün təəssüfatını izhar ilə hökumətdən məzkurun [adı çəkilən şəxsin] ailəsinə yardım etməyi rica edir.

Quldurları təqib

Məşhur quldur Cəfərqulunu təqib və tövqif [həbs] etməkdən ötrü göndərilmiş olan bir dəstə bəxtiyarlar bu günlərdə Nayin şəhərinə varid olub oradan Sərdar Zəfər ilə ətrafa hərəkət etmişdir.

QƏZETƏLƏRDƏN

Romaniya və Müttəfiqlər

“S.” qəzetəsinin Paris müxbiri təyid [təsdiq] edir ki, Romaniya ilə Müttəfiqlər arasında olan etilaf [anlaşma] pozulmuşdur. Buna da səbəb, Romaniyanın Banatda vədə edilmiş imtiyazı almaması olmuşdur. Romaniya təvizat [əvəz, kompensasiya] surəti ilə Dobrucanı alır. Make-doniya Serbiyaya keçir. Bu qərar Romaniya hökumət dairələrində böyük narazılığa bais olmuşdur.

Almaniyada

Moskvadan xəbər verirlər ki, Berlin-də spartakların çıxışının birinci günlərində qayətdə qızğın müharibə vəqə olmuşdur. Bu hadisat əvvəlki qırğınların həpsindən dəhşətli imiş. Rəvayətə görə, bu vaxtadək eşidilməmiş bir dərəcədə şiddətli vuruşmalar olmuşdur. Bütün Almaniyanı dəhşətli bir mübarizə istila etmişdir. Əmələlərin tətili və burjuazni əmələlərin əks-tətili süstləşmiş. Dəmir-yol tərəddüdatı [rabitəsi] dayandığı üçün bir çox şəhərləri azuqəsizlik hədələyir.

Odessada gürcü konsulxanasının qapanması

Könüllü ordu komandanlığının əmri üzərinə, Odessadan gürcü konsulgərliyi [konsulluğu] ləğv edilmişdir. Gürcülər buna protesto etmişlərdir. Fransız komandanlığının tələbi üzərinə gürcü konsulxanası üç gündən sonra təzədən açılmışdır.

Odessa halı

Odessanın əhvalı təhəmmül edilmə-

yəcək [dözülməz] bir surətdədir. Nəhayət dərəcə bahalıqdır. Quldur dəstələri əhalini təngə gətirmişlərdir. Tramvay işləməyir. Odunun putu 27 manatdır. Füqərə həlak olmaq dərəcəsinədir. İctimai müəsissələr müavinətdən [kömək etməkdən] acizdirlər.

İRƏVAN ƏHVALINDAN

I

İrəvan vilayətində yaşayan türklər (yerli əhali) xatırlanarsa, təbii yalnız İrəvanın kəndi şəhəri deyil, çar hökuməti zamanında olduğu kimi, İrəvana tabe bütün qəzalar və nahiyələr də bərabər dərxatir edilər [yada salınar]. İrəvan üzərində Ararat [Ermənistan dövləti] havası, Ararat hissi, Ararat bayrağı əsməkdə olduğundan, insan yerli türklər naminə [adına] söz söyləməkdən diksinir kimi bir vəziyyətdə qalır. İrəvan və islamlar denildikdə şimdi yalnız Naxçıvan, Şərur və Ordubad tərəfləri yad olunaraq, İrəvan şəhəri uzaq və xəyali bir heçdən, məhcur [atılmış, tərək edilmiş] bir yabançılıqdan ibarət qalır. Bununla bərabər, ilk əvvəlcə İrəvanda sakin yerli türklər haqqında beşon sətir məlumat vermək istərəm.

İrəvanda və İrəvan (erməni) hökumətinə tabe ətraf köylərdə yaşayan yerli türklər, zənn olunmasın ki, yaşayırlar. Onlar hər gün min kərə ölüb dirilirlər. Hər saat min kərə can çəkişirlər. Hər zaman min dürlü insaf və vicdandan məhrum pəncələr və dırnaqlarla yaralı ürəklərinin dırmalanıb qoparıldığını görürlər, hiss edirlər. Lakin bununla bəra-

bər yenə səslərini çıxarmırlar. Çıxarmırlar, əvət, atəşi-fəlakət içində yanırırlar da səslərini çıxarmaq istəməyirlər. Çünki çıxardıqları səsləri, qopardıqları fəryadları dinləyən, eşidən bir qulaq yox. Görən, göstərmək istəyən bir göz yox. Onlar üçün çırpınan, sızlayan bir qəlb yox.

İrəvanda yaşamaqda olan zavallıların halından ufacıq bir məlumat vermək üçün onların böyük bir məcburiyyət qarşısında qalaraq ehtiyatkar və mülayim bir qələmlə Naxçıvan hökumətinə göndərmiş olduqları ərzihaldan alınmış bir qaç maddəni möhtərəm qarelərin [oxucuların] nəzərinə ərz etməyi faydadan xali [faydasız] görməyirəm. İştə:

1) Gərnibasar tərəfində vəqə olan islam köylərinin yüzdə 90 əhalisi ata-baba yurdlarını, əşyasını buraxıb qaçmış.

2) Həmin köylərdən İrəvana köçmək istəyən irəvanlı müsəlmanların həpsinin ev əşyası, zəxirəsi [ərzağı], libasları, nəğd pulları, övrətlərinin qızıllarına kimi, əllərindən alınıb çılpaq və müflis şəhərə buraxılmış.

3) Zəngibasar mahalında müsəlman köylərində olan zəxirənin yüzdə 90 hissəsi ermənilər tərəfindən zəbt olunmuş, islam əhalisindən yüz min manatdan ziyadə cəbrən [zorla] pul alınmış, etiraz məqamında bulunanların bəzisi məqtul [qətl edilmiş] və bəzisi qaçmışlar.

4) Zeylə [aşığıda] adları zikr olunan əşxas [şəxslər] şəhərin daxilində gündüz ermənilər tərəfindən soyulmuşlar:

1. Hacı Əlinağı;
2. Yusif bəy Qaziyev;
3. Hacıəli Hacıəsgərzadə;
4. Mirmehdi Mirqasım oğlu;
5. Mirməcəd;

6. Kərbəlayi Cəfər külahduz [papaq-çı];
7. Mirzə Cabbar Əsgərzadə və yüzlərcə başqaları.

5) Genə şəhərin daxilində polis idarəsinin rəisləri [və] məmurlar tərəfindən soyulmuşlar:

1. Əkbər İsmayıl oğlu;
2. Məşhədi Mehdi Qasımov;
3. Mehdi Ordubadlı və yüzlərcə başqaları.

6) Polis məmurları, baxüsus [xüsusilə] üçüncü çastın [hissənin] rəisi hər gün bir neçə müsəlmanları küçə və bazardan bir bəhanə ilə polis idarəsinə gətirib, yanlarında olan bahalı əşyasını alıb, özlərini həbs edirlər. Bir neçə gün saxladıqdan sonra məhbusların əqrəbasından bir neçə min manat alıb, onları azad edib, başqaları ilə bu rəftarda bulunmağa iqdam edirlər [başlayırlar].

7) Bir çox möhtərəm əşxasın evlərinə cəmiyyəti-kəsirə ilə [çox adamla] biizn [icazəsiz] daxil olub övrət-uşaqların libaslarını, qızıllarını və pullarını alıb getmişlər.

8) Terror dəstəsi (çətəsi) tərəfindən pul vermək üçün kağız alan əşxaslar:

1. Əkbər ağa Hüseyinov;
2. Kərbəlayi Abdulla Yaqub oğlu;
3. Qəmbər Əliyev və başqaları.

Onların hər birisindən 12 min manatdan 50-60 min manata kimi istəyirlər. İstənilən miqdar məbləği verənlər azad, verməyənlərin bəzisi məqtul və bəzisi ailəsini bisahib buraxıb İrəvandan başqa yerlərə qaçmışlar.

9) Müsəlmanlara məxsus olan böyük imarətlərin əksəri ermənilər tərəfindən yanmış və yainki sökülüb uçurulmuş. O cümlədən, Aptek küçəsində vəqə olan

31 nömrəli Kopuşevin evi (həmin evdə ermənilərin üçüncü diviziya ştabı olurdu), Bazarnı küçədə Məşhədi Bağır Əliyevə məxsus olan ali imarət yandırılmış. Başqa dağılan evlərin hesabı yoxdur. Dərəkəndi məhəlləsi bütün dağıdılmış.

10) Müsəlmanları öz evlərindən çıxarıb böylə soyuq vaxtda “hara gedəcəksən get” əmrlərini verirlər. İştə bunun nəticəsi olaraq İrəvanda məscidlər və xarabalarda ürək yandırıcı dərəcədə fəna hallarda yaşayan müsəlmin [müsəlman] ailələri ilə dolmuş, bu yerlərdə sakin olanların əksəri soyuq və aclıqdan məhv olurlar.

11) Ali imarətlərin əksəri erməni hökuməti tərəfindən biləsəbəb [səbəbsiz] zəbt olunub, xanə sahibi[ni], bütün ailəsi ilə, bircə otağa sığınmağa məcbur edirlər.

12) Zəxirələri və pulları əllərindən alınmağa və qorxudan bir tərəfə çıxıb ticarətə, kəsbkara [işə-gücə] gedə bilmədiklərinə binaən [görə], İrəvan müsəlmanları iftiqara uğrayıb [möhtac qalıb], aclığa məhkum olmuşlar. Hərgah, bu yaxın zamanda onlara bilatəxir [dərhal] maddi və mənəvi imdad olunmazsa, bütö bütö məhv olacaqları şübhəsizdir.

13) Şəhərin daxilində müsəlmanları dəhşətli əziyyət, məşəqqətlər və rəzalətlərə uğratmaq üçün xidmətdə bulunan dəstələr (çətələr):

1. Dəli Qazar partiyası [dəstəsi];
2. Anuşevan partiyası;
3. Koqol partiyası
4. Sumbat partiyası və hakəza [habelə] adları məzkur [adları çəkilən] adamların partiya üzvləri hər gün səhərdən axşama kimi işləri müsəlmanları soymaq və əziyyət verməkdən başqa deyil.

14) Bu qədər məzalimin [zülümün] qarşısında hansı müsəlman erməni hökumətinə şikayətə gedərsə, kəndisi məhbus olub, pul verməyincə azad olmayır. Fövqəzəkir məzalim [yuxarıda sadalanan zülümlər] həqiqətdə olan fənalıqların yüzdə biri deyil. Hərgah bir müfəttiş təyin olunsay və işlərin təftişinə iqdəm edərsə [başlarsa], o vaxt ürəklər partladıcı, ruhlar əzici hallar müşahidə olunması şübhəsizdir.

15) İrəvan müsəlmanlarını böylə fəna hallardan qurtarmaq üçün düvəli-müəzzəmə [böyük dövlətlər] tərəfindən bir nümayəndə İrəvana göndərilib ora islamlarını təhti-himayəsinə [himayəsi altına] alması vacibdir. Əks halda onlara nicat yolu olmayacağına şübhə yoxdur.

İştə, yuxarıda təsvir edilən maddələr İrəvan şəhərindəki islamların halını qismən anlatmış olur. Lakin məəttəəssüf [təəssüf ki], əhval şu yazılara nisbətən daha dəhşətli, daha qorxunc, daha bərbaddır. Bu dəhşət başqa şəhərlərcə məchul olsa da, Bakıca, Bakıda yaşayan türklərcə daha ruhaşına [başə düşülən], daha aydın olsa gərək. Çünki onlar qanun, üsul, insaf, mərhəmət tanımaz haydutların [quldurların], Türkiyədən azıb da Qafqaziyyəyə dağılmış qaxtaqanların bütün hüviyyətini [mahiyətini], simasını, insaf və vicdanını keçən Mart hadisəsində layiqi ilə görüb duymuşlar. Həm də tam mənası ilə duymuşlar.

Şimdi İrəvan şəhərində ərzaq məsələsi, ərzağın bahalığı və yoxluğu, son dəhşəti ilə yerli əhalini qorxudur. Ufacıq bir anarşi və idarəsizlik də buna əlavə edilərsə, şübhəsiz anadan doğduğu gündən etibarən haqsızlığa, təərrüz [hücum] və

təcavüzə alışmış olan sapqın və azğın qaxtaqanların qanlı pəncələrindən qurtulmaq imkan xaricində olsa gərək. Günün günorta çağı yeyəcəyi yarım girvənkə əkməyini bir irəvanlı, bir İrəvan müsəlmanı saatlarca qapı-bacanı möhkəmcə qapamalı da, sonra yeyə bilməlidir. Çünki təcavüzkarlar əlindən xilas olmaq mümkün deyildir. Para soyğunluğu isə İrəvanda adi və təbii bir şəkil almışdır. İrz və namusa təərrüz isə, onu təsvir edib də qanları qaraltmaq, tükələri ürpərtmək istəməm. Hər halda, millətimiz və hökumətimiz sürətlə bu fəlakətlərin önünü almalıdır. Azərbaycan Hökuməti daxilində və Naxçıvan tərəfində hali-təslimdə yaşayan ermənilərə nasıl baxılırsa, erməni hökuməti daxilində yaşayan islamalara da o gözlə baxılmalıdır.

İrəvanda ki islamların halına baxmaq, şikayətinə yetişmək üçün bir müddət var ki, bir nəfər fransız nümayəndəsi oturur. Məəttəəssüf, məzkur nümayəndə də islamlar içində deyil, yalnız erməni məhəlləsində yaşayır və daima erməni kontroli altında bulunur. İştə onun üçün də kimsə şikayətə yol bulamayıb və bütün təcavüzlər mühakiməsiz qalır.

Fəqət bu günlərdə Azərbaycan Cümhuriyyəti tərəfindən İrəvana göndərilmiş olan [Məhəmməd] Xan Təkinski nəzərə alındıqda, insan azacıq təsəlli bulmuş olur. Ancaq hər halda dürlü-dürlü vəsitələrlə İrəvan və ətrafında yaşayan və erməni təbəəsi sayılan islamların acı fəryadlarına qulaq verib də ciddi təşəbbüsətdə bulunmaq Azərbaycan Hökumətinin yeganə milli və dini borcu olduğu varəsteyi-ıştəbahlıdır [şübhəsizdir].

Elçi

AXISKALILAR HÖKUMƏTİ

1918-də dekabrın 5-də gürcü əsgəri camaatın rızılığı ilə Axıskaya daxil oldu. Camaat demokrat hökumətdən rahatlıq, ucuzluq, müavinət [yardım], ədalət və insaniyyət ümid edirdi. Hər gün gözünü ertəsi günə, gələcəyə dikmişdi. Günlər keçdi, həftələr keçdi, aylar keçdi, lakin köylü ümid etdiyi rahat və səadətə görə rəmmədi. İrəliyə, daima irəliyə baxırdı. İki ay keçmişdi, lakin hər gün artan zülüm, qarət və həqarət keçən günlərə rəhmət oxudurdu. Bu sırada idi ki, Məclisi-Müəssisən seçkiləri başlandı.

Deyirlərdi ki, Məclisi-Müəssisənə iştirak etsəniz, hər dərdinizə dərman olacaq. Siz keçmişlərə baxmayın. Gələcəyiniz, inşallah, yaxşı olacaqdır, deyirlərdi. Amma camaat görəcəyini görmüşdü. Artıq şarlatanlara inanmaq istəməyirlərdi. Gələcəyi hazırda qiyas edəmməyirlərdi.

Bu səbəbə idi ki, bu zalım hökumət idarəsindən xilas olmaq fikrinə düşməyə məcbur oldular. Böylə zalım bir idarə altında bulunmaq istəmədiklərini Məclisi-Müəssisənə iştirak etməməklə elan etdilər.

Lakin bununla qalmadılar:

Fevralın ibtidalarında [əvvəllərində] 400-500 fədai qüvvəti ilə dörd-beş minlik bir qüvvəti Axıska və Axalkələk uyezdələrindən sürüb çıxardılar. Uyezdlərdə qayət adılanə hökumət qurdular. Bütün ufaq millətlərə hər dürlü hürriyyət və ədalət bəxş etdilər. Ən demokrat bir üsuli-idarə ilə hər kəsi məmnun etdilər. Az vaxtda hər dürlü əsgəri və mülki, ictimai idarələr təsis etdilər. Həqiqət[ən],

inanılmayacaq bir əsəri-mədəniyyət gös-tərdilər.

11 fevral - 11 marta qədər davam edən bir aylıq hökumətlərində bütün erməni, rus, yəhudi və hətta gürcülər son dərəcə məmnun qaldılar. Heç bir yerdə nə bir qarət, nə də bir qətl vüquya [meydana] gəlmədi.

Heyf ki, bütün qüvvətlərini idarə iş-lərinə verib, əsgəri təşkilata kamalınca baxammadılar və gürcülərin bir daha za-limanə hücum edəcəklərini xatirlərinə gətirmədilər. Gətirmədilər də, on-on beş minlik vəhşi bir qüvvətin hücumuna qəflətən düçar olub, dünyada təsəvvür olunmayan qətliama məruz qaldılar.

Bütün erməni və qeyri [digər] münsif [insafılı, vicdanlı] qəzetlərin mədh və tərif eylədikləri bu bir aylıq Axıska müsəlman hökumətini qərəzkarlar – gürcülər, vəhşi quldur bir hökumət deyər qəzetlərdə yazmamış böhtan və iftiralar qoymadılar. Heyf ki, “Azərbaycan” qəzeti də bilmədən bu qərəzkar qəzetlərin yazdıqlarını 16 mart tarixli “Azərbaycan”da nəşr eylədi. Bu kağızımla Axıska xüsusda edilən təcürmələrin tamamilə yalan və iftira olduqlarını ərz ilə yazdıqlarımın qəbul və nəşrini rica edirəm, əfəndim.

Ə. H.

BAKI XƏBƏRLƏRİ

Kantemirin xəstəliyi

Cibaliyyun [Dağlılar] İttifaqı Cümhuriyyətinin Azərbaycan Hökuməti nəzdindəki siyasi nümayəndəsi Əlixan Kantemir yüngül surətdə olaraq “ispanyol” [ispan

gripi] ilə xəstələnmiş və dörd gündür ev-dən kənara çıxmıyır.

Dilənçi uşaqlar haqqında

Ümuri-Xeyriyyə və Nafiə [Sosial Təminat] naziri Daxiliyyə nazirinə müraciətən məlum etmişdir ki, axır vaxtlar şəhərin küçələrində cırıq və çirk paltarlarla xırda uşaqlar gəzərək, küçədən keçənlərə əl açaraq pul istəyirlər və bundan əlavə, onların natəmiz olaraq şəhərin içində gəzmələri müsri [yoluxucu] xəstələrin daha da artmasına səbəb ola bilər. Buna binaən [buna görə] nazir rica edir ki, uşaqları küçədən təmizləmək üçün təşkil edilmiş olan uşaqlar bürosuna yardım edilsin. Bu barədə Daxiliyyə naziri tərəfindən Bakı qubernatoruna lazımı bina-güzarlıq [sərəncam] göndərilmişdir.

Təkbiz

Bizdən rica edirlər ki, məlum edək ki, Cibaliyyun İttifaqı Hökumətinin rəisi Pşemaxo Kotsev istefa verib Kabarda okruquna general-qubernator təyin edilməsi barəsində “İskra” və “Znamya truda” qəzetələrinin verdikləri xəbər doğru deyildir.

Cabaqiyevin vürudu [gəlişi]

Dünən sürət qatarı ilə Cibaliyyun İttifaqı Hökumətinin Maliyyə naziri Cabaqiyev Tiflisdən Bakıya varid olmuşdur [gəlmişdir]. Mümaileyh [adı çəkilən şəxs] bir gün burada iqamət etdikdən sonra Teymurxanşuraya hərəkət edəcəkdir.

Keşlədə

Yekşənbə [bazar] günü, martın 16-sında, Keşlə kəndində Türk Ədəmi-Mərkəziyyət firqəsi “Müsavat”ın Keşlə şöbəsi-

nin ümumi iclası vaqə oldu. İclasda ümum üzvlər, kəndlilər və Çornı-qorod əmələləri hazır olmuşlardı. İclas Hacı Zamanqulu Quliyevin sədarəti altında açılıb, şöbənin heyəti-idarə intixabı [idarə heyəti seçkisi] məsələsi müzakirə edilib, müttəfiqülqövl olaraq [yekdilliklə] zeyldəki [aşağıdakı] şəxslər intixab edilirlər:

Məşhədi Əli Əlizadə, Əsəd Hacı Baqi oğlu, Baladadaş Vəlizadə, Kərbəlayi Süleyman Axundzadə, Məşhədi Hüseynqulu Vəlizadə, Kərbəlayi Əlişah Rzaquluzadə, Möhsün Hacı Salah oğlu, Məşhədi İsmayıl, Hacı Mikayıl və Balarza Rzayev.

Seçkidən sonra, Piri əfəndi Mürsəlzadə “Azərbaycanın indiki halı” mövzusunda mühazirə oxuyub, Azərbaycan istiqaliyyətinin tarixindən və indiki siyasi, ictimai və iqtisadi vəziyyətindən bəhs və iki saat davam edən mühazirəsinin axırında şimali qafqaziyalılardan Denikin ordusunun xainanə hərəkət və təcavüzünə məruz qaldıqlarını bəyanla, onlara kömək lüzumunu camaata təlqin etdi. Mühazirədən sonra iclas əhvali-hazirə [mövcud vəziyyət] haqqında müzakirədə bulunub, nəhayət zeyldəki [aşağıdakı] qətnaməni qəbul edir:

“Biz Keşlə kəndi camaatı və Çornı-qorod əmələləri [fəhlələri] əhvali-hazirə və həmçinin Denikin ordusunun Şimali Qafqaziya və Dağıstan torpağına soxulması haqqında müzakirətdə bulunub, ona qarşı qəti surətdə protesto edərək, hökumətdən şimali qafqaziyalı qardaşlarımıza kömək edilməsini tələb etməklə bərabər, özümüzün dəxi hər növ fədakarlığa hazır olduğumuzu bildiririz.”

Bundan sonra, camaatın ehtiyacı olan bəzi məsələlər müzakirə və həll edilmiş-

dir. O cümlədən ərzaq, su və əmələlərə iş sahibləri arasında olan ixtilaf barəsində müzakirə edilib, bu barədə Mərkəzi Komitəyə müraciət edilməsi təhti-qərara alınmışdır.

Balaxanıda mühazirə

Bu gün martın 19-da Balaxanı kəndində Böyük məsciddə Türk Ədəmi-Mərkəziyyət “Müsavat” firqəsinin Balaxanı şöbəsi tərəfindən Piri əfəndi Mürsəlzadə, “Hökumət böhranı və Məclisi-Məbusan” mövzusunda mühazirə oxuyacaqdır. Mühazirə gündüz saat üç tamamda başlanacaqdır.

GÜRCÜSTANDA

Dəmiryol komissiyası

Ermənistan Hökuməti Zaqaqaziya dəmiryollarının ümumi idarə olunması haqqında İngiltərə komandanlığı layihəsinə razı olub, Gürcüstanda olan erməni heyətinə həvalə etmişdir ki, dəmiryol komissiyasına iki nümayəndə təyin etsin.

Rus dili

Azərbaycan ilə Gürcüstan arasındakı sazişə görə, dəmiryolunda yük və qeyri sənədlər rus dilində aparılacaqdır.

Valyuta

Gəldikcə artmaqda olan bahalıq rəf [aradan qaldırmaq] və ticarət bazarını qaydaya salmaqdan ötrü Zaqaqaziyada işlənilməkdə olan pulların valyutasını qaldırmaq vasitələrinə baxmaq üçün Maliyyə Nəzarəti nəzdində xüsusi bir komissiya təşkil edilmişdir.

Gürcüstanın Azərbaycan notasına cavabı

Bakı, Xariciyyə nazirinə
Surəti Gürcüstan nümayəndəsi Kart-sivadzeyə

44 nömrəli teleqrafınıza hökumət öz təəccübünü izhar etməyə bilməyir. Sizin bu cür teleqrafınız Gürcüstan Cümhuriyyətinin daxili işlərinə qarışmaqdan ibarətdir. Bu hər iki millətin bəradəranə [qar-daşca] əlaqə və münasibətinə [münasi-bətlərinə] ziddir. Gürcüstan Hökuməti bəyan edir ki, o, qeyrlərinin hüququna hörmət etməyə adət etmişdir. Bunu da bizə dost olan Azərbaycan Cümhuriyyətiindən gözləyirik. Axıska uyezdi hər növ ixtilaf xaricində olaraq Gürcüstan torpağına daxildir. Bu mahalın ümuri-idarəsinə [idarə işlərinə] ancaq Gürcüstan Hökuməti məsuldur.

*Xariciyyə naziri: Gegeçkori
12 mart 1919*

TEATRO VƏ MUSIQİ

Bazar günü martın 23-ündə, Hökumət Teatrosunda Qafqaziya Müsəlman Mütəəlimlərinin [Tələbələrinin] Mərkəzi Komitəsi nəfinə [xeyrinə] teatro və müsəmirə tərtib edilir. Biletlər bu aşağıdakı adreslərdə satılır: Şamaxınski küçədə Tağıyevin dükənində, Qubernski küçədə “İslamiyyə” mehmanxanasında, Nikolayevski küçədə Kazımzadə və Şərifzadənin dükənində. Mütəəlimlərə məxsus biletlər Mərkəzi Komitədə 15 manata satılmaqdadır.

* * *

Mart ayının 24-ündə, düşənbə [bazar

ertəsi] günü qızıl və gümüş sənətkarlarının müstəhliklər [istehlakçılar] cəmiyyəti tərəfindən Maarif şöbəsinin nəfinə olaraq mövqeyi-tamaşaya qoyulacaqdır müsəlmanca operetta “Arşın mal alan” əsəri-Üzeyir bəy Hacıbəyov, ikinci pərdəsi; və rus dilində “Geysa” üç pərdəli operetta; axırıncı pərdədə divertisment balet. Biletləri cəmiyyətin kooperatif dükənlərindən almaq mümkündür.

İZHARİ-TƏŞƏKKÜR

Möhtərəm müdir əfəndi!

Təvəqqe edirəm mənim bu məktubuma qəzetəndə yer verəsiniz. Məlumdur ki, bu ağır və ziyadə bahalıq vaxtında leyli (pansiyonlu) məktəb saxlamaq ziyadə müşkül bir əmdir [işdir]. Qırx sənə boyu Qori şəhərində Zaqaqaziya darülmüəlliminin cənbində [seminariyasının nəzdində] davam etməkdə olan müsəlman şöbəsinə keçən sentyabr ayında Allahın köməkliliyi ilə Qoridən Qazaxa köçürmək bizə müyəssər oldu və burada məzkur [deyilən] şöbə müstəqil və milli bir darülmüəllimin şəklinə girdi. Əlan [indi] 50 nəfərdən ziyadə şagirdlər təlim və tərbiyə almaqdadırlar. Məktəbin idarəsi üçün hökumətimiz müəyyən bir məbləğ buraxmışdı ki, ancaq tələbələrin yemək və içməyinə, ev kirayəsinə, odununa və neftinə və təlimata [təlim prosesinə] məxsus əşyanın mühəyyə [hazır] olunmasına kifayət edirdi. Əlbisə və ayaq-qabı üçün para verilməmişdi. Verilməsi məmul deyildi [tələb edilmirdi]. Əzbəski [ona görə ki], onların alınması dövlətə ağır oturardı.

Bir tərəfdən də darülmüəlliminə daxil olan şagirdlərin əksəri fəqir kəndçilərin uşaqları olduğu üçün ziyadə mündəris [çox köhnə], cırıq və pərişan libaslarda idilər. Belə ki, əsla şagirdlərə oxşamazdılar. Darülmüəlliminin müdiri və müəllimləri bu halı nəzərə alub belə qərar qoydular ki, onlara bir tərz və tövrə (formada) mümkün olduqca ucuz qiymətə libas tikdirilsin və onun üçün ən münasibəraqı qara rəngli ləzgi şalı oldu. Təvanası [imkanı] olan şagirdlərə öz xərcinə, olmayanlara ianə tərifi [yolu] ilə para toplanıb libas tikdirildi. Əlan [indi] şagirdlərin hamısı bir libasa girib şagirdlərə bənzəyirlər. İanə edən möhtərəm şəxslərin adlarını aşağıda zikr edib, cümləsinə şagirdlərin tərəfindən və öz tərəfimizdən təşəkkür etməyi borc bilirik. İanə edənlər:

Mədinə xanım Qiyasbəyzadə - 400 manat

İsfəndiyar bəy Muradzadə - 400 manat

İsmayıl ağa Qiyasbəyzadə - 400 manat

Cahangir bəy Şıxəli - 400 manat

Həmid Əfəndizadə - 400 manat

Molla Yusif Əfəndizadə - 400 manat

Rəhim bəy Vəkizadə (Parlaman üzvü) - 400 manat

Mustafa Eyyubzadə - 400 manat

Hüseyn ağa Sübhanverdixanzadə - 400 manat

Hacı Rəhim ağa Sübhanverdixanzadə - 400 manat

Eyyub Eyyubzadə - 400 manat

Mərhumə Müqəddimətünnisə xanım

Qaibzadənin adına ehsan - 640 manat

Cümlətanı - 5 min 40 manat

Xüsusən, Qazax qəzasının rəisi İsfəndiyar bəy Muradzadə cənablarına rızaməndlik izhar etməyi özümə borc bilirəm. Bu cənab, darülmüəllimin buraya köçən gündən imdiyəcən onun hər qisim qeydinə qalıb, maddi və mənəvi ehtiyacatını təmin etməyə canü-dildən çalışır. Bundan əlavə, Daş Salahlı sakini Kazım ağa Paşazadə ətin bu bahalıq vaxtında darülmüəllimin şagirdlərinə bir cöngə bağışlamağının və qazıqumuqlu Səid Hacızadə şagirdlərin libası üçün ucuz qiymətə şal verməyinin əvəzində hər ikisinə razılıq edirəm və həmçinin Şıxlı və Salahlı camaatına ki, bəziləri məccənən [pulsuz] və bəziləri ucuz qiymətə məktəbə odun verməklərinin əvəzində razılıq edirəm. Darülmüəllimin az bir vaxtda tamami Qazax uyezdinin [qəzasının] əhalisi nəzərində rəğbət və hörmət kəsb etməsi [qazanması] şayani-təqdir və təhsindir [təqdirə və alqışa layiqdir]. Bu hal isə çəkdiyimiz zəhmət və məşəqqəti xeyli yüngülləşdirir.

Cənabi-haqq cümləsindən razı olsun.

Qazax darülmüəlliminin müdiri:

F. Köçərli

5 mart 1919, Qazax

Türk dili müəllimi

Xüsusi bir surətdə türkcə lisan, riyaziyyat, təbiyyat [fizika], tarix və sair dərslərdən oxumağa arzu edən tələbə əfəndilər hər gün saat 4-dən 5-ə qədər aşağıdakı adresə müraciət etməlidirlər:

Spaski və Kamenisti küçələrin küncündə, nömrə 34.

5757

Diş həkimi

Varşavadan gəlmiş **S. A. Yejevski**. Staro-poliseyski küçə nömrə 6, Baryatinskinin küncündə, telefon nömrə 54-55. Qəbul edir saat 9-dan 1-ədək, 4-dən 6-yədək. Dişləri ağrısız çəkir, doldurur, qızıl dişlər, ənglər və damaxlar qayırır.

5751

Doktor Musa bəy Rəfiyev

Daxili əmrəyə [xəstəliklərə] düçar olan naxoşları qəbul etməyə başlamışdır. Səhər saat 9-11-ə kimi. Axşam saat 5-7-yə kimi. Ünvan: Armyanski, nömrə 15. Telefon 16-80.

b-37

Diş həkimi İ. S. Tarşteynbaum

Qəbul edir saat 9-2, saat 4-7. Dişlərə müalicə edir, ağrısız çıxarır, sadə və qızıl süni dişlər qayırır.

Sisyanovski küçədə 41 nömrəli evdə (Çadrovı küçənin küncündə, Quba meydanı yanında). Telefon nömrə 22-07.

2669 22-07

Diş həkimi S. M. Hamburq

Nikolayevski küçədə nömrə 29, Parlaman qarşısında. Telefon 5-96.

Dişlərə və ağıza müalicə edir. Kauçuk və qızıl üzərində süni dişlər qayırır. Dişləri və tüklləri ağrısız çıxarır. Qızıl iş işləyir.

Qəbul edir səhər saat 9-dan 2-yə kimi; axşam saat 4-dən 7-yə kimi.

Satılır

Qırmızı stilnoy mebel, qostinnaya, qırmızı spalniya, stolovaya, kabinet, qırmızı büro, yumuşaq mebel, böyük xalçalar, şakillər.

Ünvan: Tarqovı küçə nömrə 29, Musa Nağıyevin evində ikinci mərtəbə, ev nömrə 2. Baxmaq olar saat 11[-dən] 2-yədək və 4[-dən] 6-yədək. Dəllalların gəlməməsi rica olunur.

5758

Elan

Salyan ünvan məktəbi-ibtidaisi [qız ibtidai məktəbi] üçün iki türk müəlliməsi lazımdır. Xahiş edən xanımlar Maarif Nəzarətinə müraciət etməlidirlər.

T-65

Bununla ümumə elan edirəm ki, Qubernski küçədə 43-45 nömrəli Hacı Nemət Seydiyevin evini 72 ilə icarə edib və zaprodaj [qabaqcadan satış] ilə almışam. Həman evi, varislərdən Əziz bəy Yusifbəyov satmaq istərsə heç kəs almasın.

Ağamirzə Cavadov
5756

**Müvəqqəti müdir:
Hacıbəyli Üzeyir****QEYD VƏ ŞƏRHLƏR****Yeni Kabinə təşkilinə aid**

səh. 289. “badustan mürüvvət, badüşmənan müdara”: “dostlarla insaflı davranıb, düşmənləri yola ver” (farsca)

Azərbaycan**Məclisi-Məbusanında**

səh. 291. “Hərgah yövmiyyə müzakirətin...”: qəzetdə “müzakirətin” yerinə “müzakirətinin” getmişdir.

səh. 293. “C) Müqtəzi məbləğ aşkar olduqca...”: qəzetdə maddələr ərəb qrafikalı Azərbaycan əlifbasının hərf sırasına uyğun işarələnmişdir, bu maddə “P” kimi verilmişdir.

Teleqraf xəbərləri

səh. 294. “...Kottin məhkəməyi-hərbiyyə tərəfindən edam cəzasına məhkum edilmişdir.”: Kottin haqqında verilən edam qərarı daha sonra 10 illik həbs cəzasına dəyişdirilmişdir. Kottin İspaniyada vətəndaş müharibəsində iştirak etmiş və döyüşdə həlak olmuşdur.

“D. N.”: İngiltərədə nəşr olunan gündəlik “Deyli nyus” [The Daily News] qəzeti nəzərdə tutulur.

“Avamlar Kameronında”: Böyük Britaniya Parlamentinin aşağı palatası olan İcmalar Palatası nəzərdə tutulur.

İran işləri

səh. 297. “...bir dəstə bəxtiyarlar...”: güman ki, İranda Çahar-Mahal və Bəxtiyari, Xuzistan, Luristan, İsfahan ostanlarında yaşayan bəxtiyarilər etnik qrupu nəzərdə tutulur.

İrəvan əhvalından

səh. 300. “qaxtaqan”: ermənicə “qaçqın” deməkdir.

Axıskalılar hökuməti

səh. 302. “Ə. H.”: bu imza Əhməd Həmdi Qarağazadəyə məxsusdur.

Teatro və musiqi

səh. 304. “Geyşa” [The Geisha]: Britaniyalı bəstəkar Sidni Consun operettası. İlk dəfə 1896-cı ildə səhnəyə qoyulmuşdur. Librettosunu Oven Holl, şeirlərini Harri Qrinbank yazmışdır.

“divertisment”: əsas tamaşa yaxud konsertə əlavə olaraq göstərilən musiqili yaxud dramatik hissə.

Türk dili müəllimi

səh. 305. “Spaski və Kamenisti küçələrin küncündə...”: Spaski indiki Zərgər-palan, Kamenisti isə indiki Bəşir Səfəroğlu küçəsidir. Qəzetdə “Kamenisti” yerinə “Kamenski” getmişdir.